

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

A debreceni Királyi Járásbíróság épülete 1929–1944

Bevezető gondolatok

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezést követően a magyar bírósági szervezet jelentős reformon esett át, amelynek eredményeként egy olyan modern igazságszolgáltatási szervezet jött létre, amely számos fórumának Debrecen városa is helyet adott. Ez a bírósági szervezetrendszer megőrizte alapjait egészen a II. világháborút követő évekig.

Az 1869. évi IV. törvénycikk elválasztotta egymástól a közigazgatási és bíraskodási tevékenységet, amelyet követően létre lehetett hozni az önálló bírósági rendszert. Az 1871-es bírósági törvények állították fel a kor két legfontosabb bíróságát, a Magyar Királyi Járásbíróságot, illetve a Magyar Királyi Törvényszéket, de ezeknek az intézményeknek az állam önálló, új törvénykezési épületet még nem tudott biztosítani. Legalábbis országszerte biztosan nem. A dualizmus első néhány évtizedében az elhelyezés tekintetében a debreceni helyzet változatlan maradt. Mind a Járásbíróság, mind a Törvényszék továbbra is a Bek-Dégenfeld palotában, a Városháza mellett működött és fogadta a jogkereső közönséget.

Különösebben nem kell megmagyarázni azt az igényt, amely a debreceni bírósági szervek körében jelentkezett egy önálló, az igazságszolgáltatás valamennyi funkcióját ellátó épület iránt. Természetesen ez a 19. század második felében sem ment egyik napról a másikra. Hosszú előkészítés után 1895-re felépült az ún. Törvényszéki Palota, amely mindkét, tehát a járásbírósági és a törvényszéki fórumnak is helyet adott. Az épület az akkori Deák Ferenc és Gyár (később Werbőczy) utcák sarkán helyezkedett el (1. kép).¹

Ez a Törvényszéki Palota mai szóhasználattal élve egy multifunkcionális épület volt, de azt is mondhatnánk, hogy egy igazságügyi komplexum, hiszen – ahogy már szóba került – a Magyar Királyi Járásbíróság és a Magyar Királyi Törvényszék is itt működött, sőt helyet kapott az épületben a telekkönyvi hatóság és a törvényszéki fogház egyaránt.²

---

¹Forrás: Debrecen Megyei Jogú Város Mikrofilmes Adattára.

²Bővebben az épületről: MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN: A debreceni Magyar Királyi Törvényszék egykori épülete. *Interdiszciplináris a régiókutatásban. Fiatl kutatók nemzetközi konferenciája IV. Elektronikus tanulmánykötet.* Szerk.: BARTHA ÁKOS – SZÁLKAI TAMÁS. Debrecen, 2014. 31–46.

1. kép. Részlet Debrecen 1943-as térképéből, ahol már Werböczy és Deák Ferenc utcanevek olvashatók, és e két utca sarkán a Törvényszéki Palota, illetve a Deák Ferenc utca 17. sz. alatt az 1929-ben felépült Királyi Járásbíróság épülete is fel van tüntetve.

A Királyi Járásbíróság

Az I. világháborút követő évtizedben egyre inkább világossá vált, hogy az 1895-re felépült Törvényszéki Palota már nem tudja maradéktalanul kielégíteni azokat a funkciókat, amelyeknek otthont adott. Az épületet kinőtték. Ez az állapot igaz volt mind a bírói, mind a telekkönyvi, és a büntetés-végrehajtási tevékenység esetében egyaránt. A körülmények, amelyek folytán az épület szűkössé vált nemcsak a perek sokaságában volt kereshető, hanem – ahogy Keserű Lajos, a debreceni Királyi Törvényszék akkori elnöke, a Debrecen szabad királyi város „tekintetes törvényhatóságának” írt levelében megemlíti – Csonka-Bihar vármegyének a debreceni királyi törvényszékhez való csatolása is az épület kinövéséhez járult hozzá.³

Éppen ezért az épületet bővíteni kellett, illetve megnyugtató megoldásként kínálkozott egy új törvénykezési épület felállítása, amellyel kapcsolatban a törvényszéki elnök az említett levelében jelezte, hogy „E célra az 1927/28 évi állami

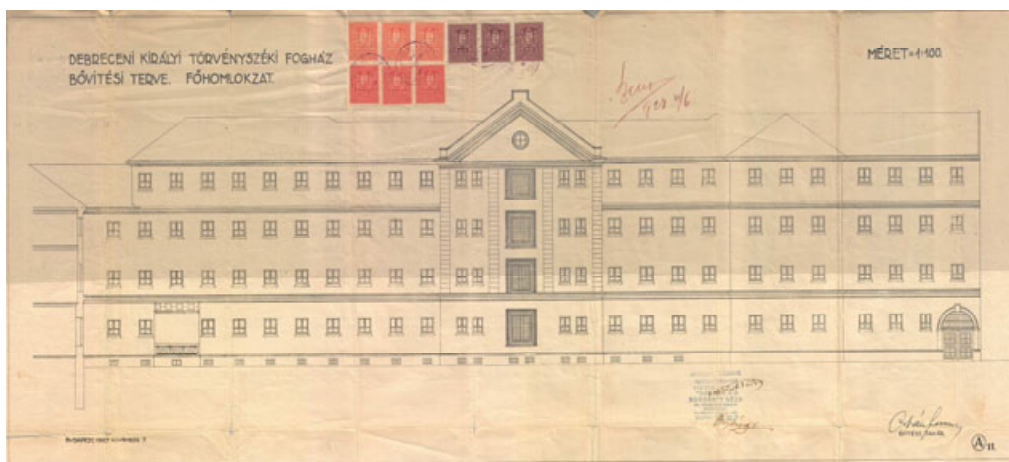
³Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL HBML) IV. B. 1406/b. 73. d.

költségvetésben megfelelő összeget előirányzott. Ez eljárásnál a kormányt az igazságszolgáltatás érdekében előmozdításán kívül az a cél is vezérelte, hogy az építkezéssel Debreczen város iparossága és munkássága keresethez jusson.”⁴

Tehát két lehetőség kínálkozott, a bővítés és az építés. Végül mindkét mód alkalmazására sor került. A bővítés a fogházi szárny vonatkozásában következett be. 1927-ben készültek el a bővítés tervei, amelynek egyik legfontosabb eleme az volt, hogy a Wágner-féle kétemeletes fogházi szárnyat egy harmadik emelettel bővítették. (2. kép⁵) A terveket az az Orbán Ferenc (1874–1961) készítette el, aki ezekben az esztendőekben az igazságügyi tárcától több megbízást is kapott bírósági épületek megalkotására.⁶

Orbán Ferenc építész és tanár neve egy évvel később ismét feltűnt Debrecenben tervezett bíróság tervrajzain. 1928-ban ugyanis mind a város, mind a helyi székhelyű bíróságok hathatós közbenjárására az igazságügyi tárca egy új, debreceni bírósági épület felépítése mellett döntött. A helyszín a Törvényszéki Palotának is otthont adó Deák Ferenc utca túloldalán kínálkozott. Ezek a törvényszékekkel szembeni telkek a város tulajdonában voltak, amelyek közül az egyikre, a Deák Ferenc utca 17. számra a városi ügyvédi kamara vetett szemet még 1927-ben székházának felépítéséhez.⁷ Talán ez indíthatta el azt a telekredezési eljárást, amely eredményeképpen a város a 17-es számú telket eladta az államkincstárnak.

A folyamat nagyjából egy esztendőt vett igénybe. A törvényszék Debrecen városához intézett megkeresését 1927. július 8-án tárgyalta Debrecen Szabad Királyi Város Jog- és Pénzügyi bizottsága, amely ülésén javasolta, hogy a közgyűlés a Deák

2. kép. A Törvényszéki Palota fogházi szárnyának bővítése terve. Orbán Ferenc, 1927.

⁴MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

⁵Az eredeti tervek rendelkezésemre bocsátásáért a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet vezetőjét, Nyima Tamás bv. alezredes urat illeti a köszönet.

⁶Többek között nevéhez fűződik a békéscsabai, a hajdúszoboszlói, a hajdúböszörményi és a hatvani bírósági épületek megtervezése. Vö. *Magyar Életrajzi Lexikon* <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11371/11452.htm> (letöltés ideje: 2014. 10. 12.)

⁷Az ügyvédi kamara 1927 júniusában fordult a városi tanácshoz, azzal a kéréssel, hogy a város a Deák Ferenc utca 17. szám alatti telek 15. szám felőli részéből mintegy 300 négyzetöglnyi területet adományozzon a kamarának székházának felépítéséhez. MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

3. kép. Vázlatrajz a leendő Királyi Járásbíróság telkének kialakításáról. A kék szín a bírósági épület helyét, a zöld az új utcát (a passzázst), a piros pedig az üzletvezetőség helyét jelöli.

Ferenc utca 17. sz. alatti telek 15. sz. felőli 450 négyszögöl részét a kért célra négyszögölenként 30 Pengő áron adja el az Igazságügyi Kincstárnak, amely „tartozik az emelendő épületben a Debreceni Ügyvádi Kamara hivatalos helyiségeinek díjtalanul helyet adni.”⁸ A következő hónapokban ez a kitétel jelentette az ütközőpontot a város és a tárca között, ugyanis az igazságügyi miniszter a kamara ingyenes elhelyezését nem kívánta vállalni.⁹ Erre válaszként a város módosított a vételáron, s immár nem négyszögölenkénti 30, hanem 45 pengős vételáron kínálta fel a Deák Ferenc utcai telket.¹⁰ A miniszter elfogadta ezt a vételárat, így ez után megkezdődhetett a telek konkrét rendezése előbb egy vázlatrajz megküldésével (3. kép)¹¹, majd a jogi háttér rendezésével, végül a telek fizikai kiürítésével. A teleknek a Járásbíróság részére való átadásáról végül 1929. január 7-i dátummal adta ki határozatát a város.¹²

A telken az akkori városrendezési elképzeléseknek megfelelően egy „passage”-t nyitottak, amelynek következtében az ott elhelyezett új bírósági épület egy

⁸MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

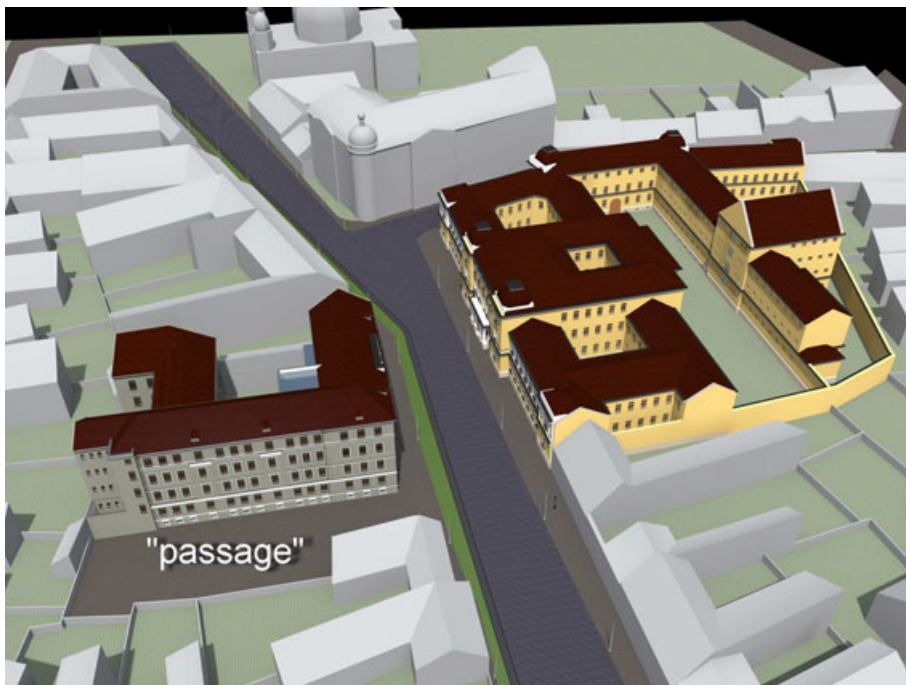
⁹MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

¹⁰MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

¹¹A kép forrása: MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

¹²MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

saroképületté vált. (4. kép)¹³ A korabeli szándék szerint a passzázs másik oldalán egy ún. üzletvezetői palota épült volna fel.¹⁴

4. kép. A királyi Járásbíróság új épületének elhelyezkedése a Deák Ferenc utcán a Törvényszéki Palotával szemben.

A Királyi Járásbíróság új épülete öt szintet foglalt magába, amivel a földszint mellett három emelettel szolgálta a bírósági feladatok ellátását. Az épület utcai traktusai voltak csak háromemeletesek, az udvart két részre osztó belső szárnya pedig kétemeletes.

A funkciók¹⁵

A járásbírósági épület, hasonlóan a Törvényszéki Palotához, több funkciónak is otthon adott, de immár csak olyanoknak, amelyek szorosan ehhez a bíraskodási szinthez kapcsolódtak. Ilyen volt továbbra is a telekkönyvek vezetése, amelynek kiszolgáló helyiségei az egész földszintet elfoglalták. (1. sz. melléklet) Ez az elhelyezési mód továbbra is azt a gyakorlati megfontoltságon alapuló elvet követte, hogy a nagy ügyfélforgalmú funkciókat a lehető legközelebb telepítsék a közönséghez. Ennek viszont ellentmondani látszik az első emeleti helyiségkiosztás (2. sz. melléklet), ugyanis ott az utcafronti traktus nagy részét az elnöki lakás

¹³Számítógépes rekonstrukció a két bírósági épület elhelyezkedéséről. A képet a szerző készítette. A Törvényszéki Palota számítógépes rekonstrukcióját Zbiskó Éva építészmérnök hallgató, a Királyi Járásbíróságot a szerző készítette.

¹⁴MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

¹⁵Az épület eredeti tervei között csupán a vasbeton szerkezetek illetve a földemgerendák kiosztásának tervei lelhetők fel, így ezek alapján tudunk képet alkotni a helyiségkiosztásról. (Forrás: MNL HBML IV. B. 1405/f. 52. d)

foglalta el, amelyhez egy fogadóhelyiségen keresztül kapcsolódtak az elnöki irodák. Ez utóbbiak már a passzázs felé eső szárnyban helyezkedtek el további két bírói szobával együtt. Az udvari szárny első emeleti szintjén irattári és kapcsolódó helyiségek kaptak helyet.

Az épület második emelete főként a bírói szobáknak adott helyet, ez a járásbíróság esetében azt is jelentette, hogy az egyesbíróként eljáró bírók ezekben a helyiségekben tárgyaltak. Nagy tárgyalási terme nem volt az épületnek. Ugyanakkor ezen a szinten volt megtalálható egy büntetőiroda bűnjelkamrával együtt, az ügyvédek számára fenntartott helyiség, egy periroda, az ügyészi megbízott irodája, egy önálló jegyző és irattár (3. sz. melléklet).

Harmadik emelet csupán az utcai traktusokon épült, az udvari szárny kétemeletes volt. A legfelső szint funkcióbeosztását tekintve hasonló volt az alatta lévővel, így a bírói szobák mellett itt is helyet találtak más funkciók. Ilyen volt a másodikon is megtalálható büntető, önálló jegyzői és periroda mellett a hagyatéki és a végrehajtási iroda (4. sz. melléklet).

Az épület egészét tekintve fontos megemlíteni, hogy a bíróságoktól elvárt nagy kiszolgáló terek itt is megjelentek. Ez elsősorban azt jelentette, hogy széles folyosók fogadták a jogkereső közönséget, s egyes helyeken ezek a folyosók kibővültek nagyobb várakozóhelyiségekkel. A vertikális közlekedést két lépcsőház biztosította. A főbejárat tengelyében a háromkaros főlépcső vezetett fel a felsőbb szintekre, míg a beforduló utcai traktus udvari szárnyhoz eső részén egy melléklépcső épült, amely egyúttal a padlás megközelíthetőségét is biztosította. Többek között a vertikális közlekedési lehetőségekkel kapcsolatban az ügyvédi kamara a tervek megtekintése után viszont aggályainak adott hangot: „A kifogásolt terv szerint a kevésbé látogatott polgári és büntető irattár az első emeleten, míg a legforgalmasabb periroda, végrehajtási iroda, bírósági végrehajtók hivatali helyisége s ezeken felül öt bírói szoba a harmadik emeleten helyeztetnek el, anélkül, hogy a nagyközönségnek személyfelvonó állana majd rendelkezésére. Ez a tervbe vett hivatali elhelyezés, nem is beszélve a nagyközönségre és az igazságügyi functionáriusokra s így különösen az ügyvédi karra háruló fáradtságról és kényelmetlenségről figyelemmel a nagyközönség élemedett korú részére és különösen a mai generációnak a világháborúban szerzett legkülönbözőbb testi defektusaira egyenesen a közegészségügy követelményeibe ütközik.”¹⁶ A kamara éppen ezért kérte, hogy tervezzenek be egy személyfelvonót az épületbe.

A megjelenés

A Járásbíróság épülete követte a húszas évek végén még mindig megszokott és elvárt, de már mondhatni kifáradt historizáló formaalakítást. Falpilléres, kissé kiugró középrizalit hangsúlyozta a Deák Ferenc utcai homlokzat középső részét. A bejárat keretezése – talán mondhatni Orbán Ferenc kézjegyeként – némi hangsúlyt adott a földszinti, utcai főkapunak.¹⁷ A homlokzati díszítés síkszerű volt, nem jellemezték

---

¹⁶MNL HBML IV. B. 1406/b. 73. d.

¹⁷A ma is álló békéscsabai bíróság főbejárata nagyon hasonló.

erős kiemelkedések, inkább a korszakra jellemző visszafogott, jelzésszerű, finom keretezések. Csupán az öv- és könyöklőpárkányok jelentek meg markánsabban a homlokzati síkon (5. kép).¹⁸

A Királyi Járásbíróság épülete mindössze 15 évig szolgálhatta az igazságszolgáltatási tevékenységet, az 1944. évi légitámadásokig.

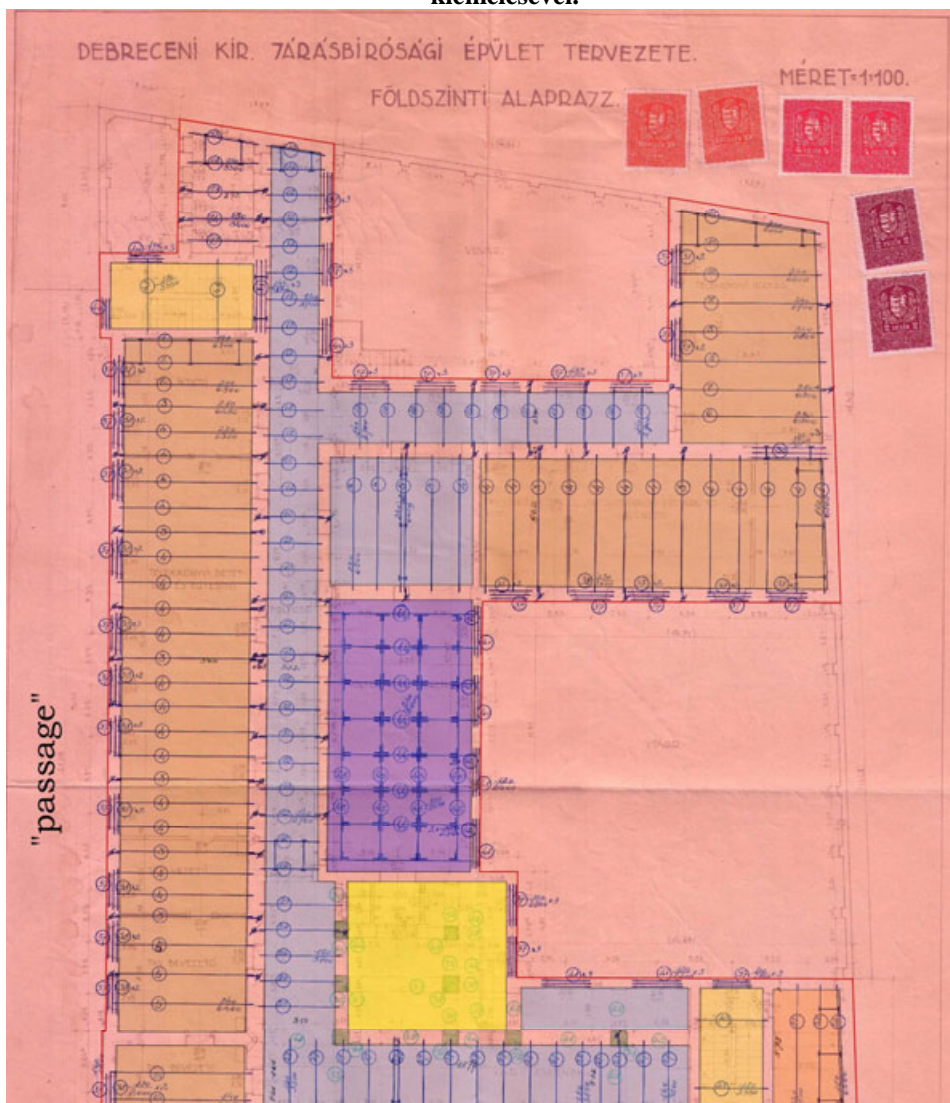
5. kép. A Királyi Járásbíróság épületének számítógépes rekonstrukciója.

---

¹⁸A képet a szerző készítette. A Törvényszéki Palota számítógépes rekonstrukcióját Zbiskó Éva építészmérnök hallgató, a Királyi Járásbíróságét a szerző készítette.

Mellékletek

1. sz. melléklet. A Királyi Járásbíróság földszinti alaprajza az egyes funkciók kiemelésével.

ERROR: ioerror
OFFENDING COMMAND: image

STACK: